

Д. В. ЛУК'ЯНЧЕНКО

РОЗВИТОК ПРИНЦИПУ ГЛАСНОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Здійснено історико-правовий огляд розвитку принципу гласності в цивільному судочинстві на українських землях. Автор простежує еволюцію відкритості суду, починаючи з традицій Київської Русі та норм Литовських статутів і закінчуючи кодифікаціями радянського періоду та сучасності. Особлива увага приділяється тому, як публічне оголошення рішень та доступ до матеріалів справи поступово ставали обов'язковими юридичними гарантіями. Підкреслено, що гласність є фундаментальною національною традицією, яка пройшла шлях від давніх звичаїв до суворої процесуальної регламентації. Проаналізовано вплив європейського правового досвіду та політичних чинників на трансформацію судових процедур у різні епохи. Обґрунтовано спадкоємність демократичних цінностей в історії вітчизняного правосуддя.

Ключові слова: гласність судового розгляду, цивільне судочинство, історико-правовий метод, змагальність, усність, відкритість правосуддя, право на інформацію, процесуальні гарантії.

Lukyanchenko Danilo. The development of the principle of openness in civil proceedings in Ukraine

This scholarly work provides a historical and legal overview of the development of the principle of openness in civil proceedings in Ukrainian territories. The author traces the evolution of court openness, beginning with the communal traditions of Kievan Rus' and the provisions of the Lithuanian Statutes, and concluding with the codifications of the Soviet period and the present day. Particular attention is paid to how the public pronouncement of decisions and access to case materials gradually became mandatory legal guarantees. The study emphasizes that openness is a fundamental national tradition that has evolved from ancient customs to strict procedural regulation. The work also analyzes the influence of European legal experience and political factors on the transformation of judicial procedures across different eras. The author substantiates the continuity of democratic values in the history of Russian justice.

Key words: *openness of judicial proceedings, civil litigation, historical-legal method, adversarial system, oral proceedings, openness of justice, right to information, procedural guarantees.*

В умовах повномасштабного реформування цивільного процесуального законодавства та утвердження загальновизнаних європейських цінностей демократії та права надзвичайно важливим є врахування національних правових традицій. Пізнання такого шляху – найважливіший елемент обґрунтування нашої належності до європейської правової спільноти. Історико-правовий метод дослідження дозволяє взяти найкраще з досвіду, накопиченого не одним поколінням вітчизняних юристів, простежити еволюцію правових явищ і цивільного судочинства, що, зрештою, сприяє глибокому осмисленню уроків історії, щоб ніколи не повторити помилок і прорахунків минулого. Ці тези, очевидно, можна поширити на багато аспектів цивільної процесуальної проблематики. Історичний аналіз був би далеко неповним без звернення до вітчизняних правових пам'яток, що відобразили уявлення щодо порядку розгляду та вирішення цивільних справ на різних етапах української державності.

Гласність судового розгляду була однією з характерних рис судового процесу за Руською Правдою і в наступний давньоруський період. Як зазначають Р. А. Калюжний та І. В. Атаманчук, у княжу добу судочинство провадиться в державних (княжих), громадських, церковних і домініяльних судах. Процес («тяжба») – це змагання сторін перед судом, який є тільки третім у спорі. Він лише наглядає за порядком розправи і постановляє вирок процесового значення. «Розправа» ведеться прилюдно, і в ній бере участь громада («лучші люди»). Вироки судом виголошувалися усно і прилюдно. Такий судоустрій і процес в Україні зберігся до кінця XIV століття. Навіть у часи Середньовіччя інститут прилюдності судочинства не обмежувався так, як у західноєвропейських державах [1, с. 9, 45].

Отже, витоки гласності лежать у природі судового процесу, точніше, вона тісно пов'язана з характером судочинства, що передбачав публічне змагання сторін перед судом за активної участі громади. Звісно, за таких умов судові рішення могли ухвалюватися лише усно та публічно. Ба більше, відомі на той час досудові процедури

також мали, судячи з усього, відкритий характер. Йдеться про такі процедури, як «заклич на торгу», тобто оголошення про зникнення холопів або речей на площі, що було одним із початкових етапів досудового розгляду.

Статут Великого князівства Литовського 1588 року закріплював норми, що забезпечували публічність судового процесу, переважно у справах про тяжкі злочини, справи, котрі зачіпали честь, та майнові спори. Заборонялося заочне засудження, навіть якщо справа стосувалася образи величності государя або державної зради. Судові засідання відбувалися публічно, на них підтримувався суворий порядок (ст. 46 Розділу 4). Публічність судового процесу забезпечувалася, серед іншого, й порядком подання доказів та проголошення судових рішень. Наприклад, у найскладніших справах, де йшлося про життя, свідків допитували окремо, але обов'язково в присутності сторін (ст. 76 Розділу 4). Для забезпечення прав сторін, зокрема тих, хто не мав постійного місця проживання, використовувалися публічні методи повідомлення. Якщо обвинувачений встиг виїхати до офіційної заборони, йому видається судова повістка із строком явки два тижні. Для осіб, які мали маєток, таку повістку залишали в їхньому найближчому маєтку. Для безземельних процедура публічна – повістку прибивають до воріт замків і ратуш, біля костелів, а судові урядовці на весь світ оголошують про виклик. Якщо обвинувачений ігнорує виклик, запускається процес оголошення поза законом і призначення покарання відповідно до тяжкості скоєного [2, с. 151, 154, 188, 194, 208, 212, 213].

Відтак можна сказати, що Статут Великого князівства Литовського 1588 року закріплював публічний характер судового розгляду шляхом регламентації обов'язково відкритих процедур ведення справи в суді, присутності сторін під час подання доказів, заборони на винесення заочних рішень, фіксації судового процесу, доступності судових книг та інших документів.

Сборне Уложення 1649 року основною формою забезпечення гласного судового розгляду називає обов'язкове ведення та засвідчення судових записів. Встановлюються найсуворіші вимоги до протоколу. В судових документах заборонені виправлення, дописки між рядками та підчищення. Позивач і відповідач зобов'язані підписати протокол одразу після засідання. Це робило письмовий

протокол основним і недоторканим свідченням того, що відбулося в суді (ст. 10, 11, 12, 13) [2, с. 323, 324].

«Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 року містили низку статей, що стосувалися порядку оголошення рішень, проведення судових засідань та доступу сторін до інформації. Насамперед судові рішення має бути публічно оголошене в суді (ст. 25). Рішення слід оголошувати вголос перед обома сторонами, це було особливо важливо у кримінальних справах, що передбачали найвищу міру покарання. Вирок про страту мав бути публічно зачитаний, щоб його почув весь народ, із зазначенням провини та злочину. Вирок, який не викладено в письмовій формі, не може вважатися дійсним і законним, що передбачає необхідність письмового оформлення судових рішень. Сторона процесу, якщо вона цього вимагатиме, повинна отримати копії цього вироку. Відкритість судового процесу забезпечувалася завдяки порядку ведення документації, яка була доступна для ознайомлення. У судовій канцелярії мали зберігатися реєстри всіх справ (завершених і незавершених). Цей реєстр слід було розмістити у зручному місці, щоб кожен, кого це стосується, завжди міг бачити, яка справа перебуває ще на розгляді та яка вже вирішена. Сторонам не заборонялося самостійно контролювати зміст судових справ. Будь-які доповнення сторін допускаються лише в тому випадку, якщо вони не суперечать закону та не завдають шкоди іншій стороні

Судовий процес мав відбуватися у пристойному та спеціально відведеному для цього місці. Ніхто не мав права заходити до судової канцелярії під час засідання суддів, а лише тоді, коли його покличуть або дозволять. При цьому слід було поводитися ввічливо, тихо та чемно. У одній справі могли бути присутніми всі позивачі та відповідачі, і вони могли мати при собі одного повіреного. Вільний доступ для всіх учасників процесу підкреслює відкритість розгляду для зацікавлених осіб. Хоча загалом судовий процес мав змагальний характер і залежав від приватних інтересів, проте у справах, що стосувалися громадського порядку, публічність події могла стати підставою для втручання суду. Зокрема, якщо вчинено діяння, що завдає «загальної шкоди» або «спокуси», і винний поводить «безсоромно», суд має право втрутитися *ex officio*, навіть якщо немає конкретного позивача. Достатньо «справжньої підозри» або громадської чутки [3, с. 83, 85, 88, 89, 102, 103, 139, 142, 450].

Як бачимо, «Права, за якими судиться малоросійський народ» встановлювали окремі правові механізми, які забезпечували публічність судового розгляду в частині порядку оголошення судових рішень, відкритості та доступності судової документації, дотримання процесуальної форми розгляду та вирішення справи.

Судова реформа середини XIX століття, яка була спрямована на кардинальне перетворення російської правової системи, не могла не торкнутися і питань публічного ведення цивільного судочинства. Величезну позитивну роль тут відіграв зарубіжний, переважно французький, досвід організації судової влади.

Принцип гласності на той час отримав належне нормативне закріплення. Згідно зі ст. 13 Статуту цивільного судочинства під час здійснення процесуальних дій та розгляду цивільних справ, за винятком випадків, прямо зазначених у законі, допускається присутність сторін та сторонніх осіб. Статті 324, 500 СЦС передбачали, що розгляд справи та словесний спір сторін, перевірка доказів відбувається у відкритому засіданні суду.

Втім варто підкреслити, що СЦС допускав деякі винятки щодо права сторонніх осіб бути присутніми під час розгляду та вирішення цивільних справ. Так, судовий розгляд відбувався без допуску публіки, коли публічний розгляд справи міг бути шкідливим для релігії, громадського порядку або моралі (ст. 325); якщо про це просили обидві сторони і суд визнав це прохання таким, що заслуговує на увагу (ст. 326); коли розглядалися справи про утримання позашлюбних дітей (п. 1 ст. 3251); коли розглядалися справи про такі привілеї на винаходи, які не підлягають опублікуванню, а повинні зберігатися в таємниці (п. 2 ст. 3251); коли розглядалися справи про відновлення спільного проживання подружжя, про утримання чоловіком дружини, яка проживає окремо (ст. 13455); про узаконення дітей (ст. 14605). Проте у всіх цих випадках судові рішення проголошувалося публічно.

Єдиним винятком із принципу гласності щодо сторін була нарада суддів при винесенні судового рішення, куди ніхто зі сторонніх не міг бути допущений (ст. 693 СЦС).

Публічність цивільного судочинства виражалася також і в можливості друкувати як самі рішення суду, так і відомості про все, що відбувалося на публічних судових засіданнях. На підставі ст. 62 Основних положень про реформу судової частини кожне остаточ-

не рішення, ухвалене публічно, може бути надруковано як самим судом, так і приватними особами та обговорюватися останніми в юридичних журналах із збереженням належної поваги до суду та його членів.

Попри те, що гласність була проголошена як один із принципів судової реформи, її впровадження на території України, особливо в Південно-Західному краї (Київська, Волинська, Подільська губернії), мало істотні обмеження, пов'язані з політикою імперської влади. Зокрема, у губерніях Південно-Західного краю окружні суди почали створюватися з 1877 року в самий розпал революційного руху. В серпні 1877 р. уряд видав указ щодо тимчасових штатів судових органів, тимчасового розкладу окружних судів і правила введення Судових статутів у дев'яти західних губерніях. Указ забороняв католикам займати судові посади, суттєво обмежив участь єврейського населення в суді присяжних засідателів. Принципи гласності та змагальності так само були обмежені. Друга інстанція загальних судів на цих теренах – Київська судова палата – була відкрита лише 29 червня 1880 року [4, с. 216].

Під час так званих контрреформ, починаючи з 1881 року, адміністративна влада отримала право обмежувати гласність судового розгляду (відповідно до закону 1887 року). В серпні 1881 року було прийнято Положення про заходи з охорони державного порядку і громадського спокою, що закріпило низку вилучень із загального судового порядку. В травні 1885 року закон надав міністру юстиції право наглядати за чинами судового відомства, а в 1887 році він дістав право обмежувати гласність судового розгляду. Крім того, законами від 12 червня 1884 року і 28 квітня 1887 року прокуратура була залучена до участі в складанні списків присяжних засідателів, а в 1889 році відбулися суттєві зміни в діяльності місцевих судів та деякі інші нововведення, що відродили практику поєднання судових і виконавчих повноважень [4, с. 232].

Отже, гласність стала одним із наріжних каменів пореформеного цивільного судочинства, проте її всебічна реалізація часто суперечила адміністративним та політичним міркуванням, через що питання гласності здійснення судової влади та судочинства регулювалися окремими законами.

Гласність була також однією із фундаментальних засад Австрійського цивільного процесуального кодексу 1895 року. За свідчен-

ням Х. М. Думич, із впровадженням у Галичині австрійського ЦПК 1895 року відбулася засаднича зміна моделі судочинства у напрямі відмови від надмірного формалізму, повільності, тяганини. З прийняттям ЦПК 1895 року порядок здійснення цивільного судочинства ґрунтувався на принципах усності, гласності, відкритості, безпосередності та вільної оцінки доказів; була дозволена участь адвоката у цивільному судочинстві, сторона в судовому процесі мала право виконувати судові дії особисто або через повіреного тощо [5, с. 6, 7].

Прийняття ЦПК 1895 року, в основі якого лежали ідеї Ф. Кляйна, ознаменувало повну відмову від колишньої структури цивільного судочинства, яка характеризувалася, крім усього іншого, таємністю та відсутністю публічності судових дій. Письмовий процес у цивільних справах у Галичині в складі Речі Посполитої, а також тривалий час у складі монархії Габсбургів з 1781 року неодмінно призводив до обмеження гласності у судовому процесі. Це пояснюється існуванням середньовічних пережитків і стереотипів. Як видається, уникаючи крайнощів усного та письмового цивільного процесів, австрійські законодавці у Кодексі 1895 року поєднали ці два принципи, хоч і надали очевидну перевагу принципу усності. Наприклад, матеріал для встановлення фактичних обставин суд повинен був черпати як із письмових документів, так і з усних свідчень сторін. Окрім того, сторони наділялися правом наводити нові докази та змінювати зроблені раніше письмово заяви відносно фактичного стану справи. Якщо сторона не з'являлася на судові засідання, то рішення могло бути ухвалено і на основі письмових пояснень [5, с. 86, 87].

Австрійський законодавець поширював дію принципу гласності лише на судові засідання, вважаючи, що поза залом суду та під час нарад суддів необхідні винятки із загального права на публічний процес. Гласність, таким чином, виступала невід'ємним елементом для ухвалення неупередженого та справедливого судового рішення, оскільки давала можливість суспільству стежити за всім ходом здійснення правосуддя, слугувала стримуючим механізмом недобросовісної процесуальної поведінки сторін та суду. Гласність сприяла всебічному юридичному розвитку суспільства, дозволяючи громадянам знайомитися з чинним правом у його практичній реалізації.

Незважаючи на важливість забезпечення відкритості судового процесу, Австрійський ЦПК 1895 року передбачав випадки, коли публічність могла бути обмежена – розгляд цивільних справ на засіданнях судів у Галичині відбувався публічно, проте такий розгляд припинявся, коли це суперечило нормам моралі, суспільного порядку або якщо існували підстави вважати, що публічність може ускладнювати розгляд справи. Зокрема, на прохання однієї зі сторін суд володів правом заборонити публічний розгляд, якщо для вирішення справи необхідно було з'ясувати певні інтимні деталі сімейного життя. Водночас публічність не могла бути скасована щодо оголошення судового рішення. У випадку закритого розгляду справи було заборонено будь-яке розголошення обставин її розгляду.

Цивільні справи у судах Галичини розглядали відкрито (гласно). Якщо це положення не було дотримане, то розгляд справи при закритих дверях вважався серйозним порушенням порядку судочинства і слугував приводом для скасування рішення суду [5, с. 82, 83, 84, 85, 86, 87, 149, 162, 167, 184].

Історичні події ХХ століття справили помітний вплив на розвиток цивільного процесуального законодавства. ЦПК УРСР 1924 року встановив низку принципів цивільного процесу, які, однак, відображали класовий характер радянської правової системи та були спрямовані на обґрунтування особливого соціалістичного правосуддя і концептуально відрізнялися від дореволюційних статутів. Гласність була одним із принципів, проголошених ЦПК УРСР 1924 року. Згідно з цим принципом розгляд справи в суді мав здійснюватися у відкритому судовому засіданні. І хоча проголошувалися принципи судочинства, фактично цивільний процесуальний закон обмежував диспозитивність і змагальний характер судового процесу, порівняно з ЦГС 1864 року, закріплюючи підвищену роль суду та прокурора в цивільному судочинстві, визначаючи мету процесу як з'ясування не формальної, а матеріальної правди. ЦПК УРСР 1929 року не змінив форми тогочасного цивільного судочинства та змістовно й структурно дублював ЦПК 1924 року [6, с. 16-18].

У ході масштабної кодифікації радянського законодавства середини ХХ століття було прийнято новий ЦПК УРСР. У ст. 10 ЦПК 1963 року «Гласність судового розгляду» зазначалося, що розгляд

справ у всіх судах відкритий, за винятком випадків, коли це суперечить інтересам охорони державної або іншої захищеної законом таємниці. Закритий судовий розгляд, крім того, допускається за мотивованою ухвалою суду з метою запобігання розголошенню відомостей про інтимні сторони життя осіб, які беруть участь у справі, а також забезпечення таємниці усиновлення. В закритому судовому засіданні присутні особи, які беруть участь у справі, представники громадських організацій і трудових колективів, які беруть участь в судовому розгляді відповідно до статті 161 цього Кодексу, а в необхідних випадках також свідки, експерти і перекладачі. До залу судового засідання не допускаються громадяни молодші шістнадцяти років, якщо вони не є особами, які беруть участь у справі, або свідками. Слухання справи в закритому засіданні суду ведеться з додержанням усіх правил судочинства. Рішення судів у всіх випадках проголошуються прилюдно, крім рішень про усиновлення у випадках, передбачених статтею 112 Кодексу про шлюб та сім'ю України.

Стаття 6 ЦПК України 2004 року передбачала, що розгляд справ у всіх судах проводиться усно і відкрито. Ніхто не може бути позбавлений права на інформацію про час і місце розгляду своєї справи. Закритий судовий розгляд допускається у разі, якщо відкритий розгляд може привести до розголошення державної або іншої таємниці, яка охороняється законом, а також за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, з метою забезпечення таємниці усиновлення, запобігання розголошенню відомостей про інтимні чи інші особисті сторони життя осіб, які беруть участь у справі, або відомостей, що принижують їх честь і гідність.

Рішення суду проголошується прилюдно, крім випадків, коли розгляд проводився у закритому судовому засіданні. Особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права, свободи чи обов'язки, мають право на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду відповідної справи. Хід судового засідання фіксується технічними засобами.

У 2017 році було суттєво оновлено цивільне процесуальне законодавство України. Можна навіть говорити про нову редакцію ЦПК України.

Отже, розуміння гласності судового розгляду у вітчизняному праві має тривалу еволюцію – від давніх традицій до суворого процесуального закріплення в сучасних кодексах як системи правових гарантій, що забезпечує відкритість правосуддя та право громадян на інформацію. Правомірною видається теза про те, що гласність є українською історичною традицією. Відкритість суду є давнім звичаєм, що сягає корінням доби Київської Русі. Гласність не була нав'язана ззовні, а випливала з самої природи давнього процесу, який являв собою публічне змагання сторін перед судом та громадою. Такі процедури, як «заклик на торгу» або випробування водою та залізом, за визначенням не могли бути таємними. Статути Великого князівства Литовського (1529, 1566, 1588 років) закріпили публічність через конкретні юридичні вимоги, а саме: заборону заочного засудження, доступність судової інформації, гласні процедури судового повідомлення. У період Гетьманщини увага була зосереджена на відкритості матеріалів справи та публічному порядку оголошення судових рішень. Судова реформа 1864 року замінила колишні процесуальні форми та замість канцелярської таємниці запровадила повноцінну гласність та змагальність. Напевно, вперше були чітко сформульовані підстави проведення закритих судових засідань. ЦПК УРСР 1924, 1929 та 1963 років лише декларували принцип гласності. Ключовими елементами відкритого судового розгляду за ЦПК України 2004 року стали право на інформацію про час і місце суду, публічне оголошення рішень та обов'язкова фіксація перебігу засідання технічними засобами.

1. Каложний Р. А., Атаманчук І. В. Розвиток процесуального права України. Київ: «МП Леся», 2015. 188 с. 2. Кодифікація цивільного законодавства на українських землях: Т. 1 / уклад.: Ю. В. Білоусов, І. Р. Калаур, С. Д. Гринько та ін. / за ред. Р. О. Стефанчука та М. О. Стефанчука. Київ: Правова єдність, 2009. 1168 с. 3. Права, за якими судиться малоросійський народ / відп. ред. та авт. передм. Ю. С. Шемшученко; упор. та авт. нарису К. А. Вислобоков; ред. кол.: О. М. Мироненко (голова), К. А. Вислобоков (відп. секретар), І. Б. Усенко, В. В. Цветков, Ю. С. Шемшученко. Київ: НАН України. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, 1997. 548 с. 4. Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку: монографія / І. Б. Усенко (кер. кол.). Київ: Наукова думка, 2014. 501 с. 5. Думич Х. М. Цивільне судочинство у Галичині за Австрійським Цивільним процесуальним кодексом 1895 р.: дис. ... канд.

юрим. н. Львів, 2016. 214 с. **6.** Комаров В. В. Цивільне процесуальне законодавство у динаміці розвитку та практиці Верховного Суду України. Харків: Право, 2012. 624 с.

References

1. Kaliuzhnyi R. A, Atamanchuk I. V. Rozvytok protsesualnogo prava Ukrainy. K.: «MP Lesia», 2015. 188 s. **2.** Kodyfikatsiia tsyvilnogo zakonodavstva na ukrainskykh zemliakh: T. 1 / Uklad.: Yu. V. Bilousov, I. R. Kalaur, S. D. Hrynko ta in. / Za red. R. O. Stefanchuka ta M. O. Stefanchuka. K: Pravova yednist, 2009. 1168 s. **3.** Prava, za yakymy sudytsia malorosiiskyi narod / Vidp. red. ta avt. peredm. Yu. S. Shemshuchenko; Uporiadn. ta avt. narysu K. A. Vyslobokov; Red. kol.: O. M. Myronenko (holova), K. A. Vyslobokov (vidp. sekretar), I. B. Usenko, V. V. Tsvietkov, Yu. S. Shemshuchenko. NAN Ukrainy. Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho; Instytut ukrainskoi arkhieohrafiia ta dzhereloznavstva im. M. S. Hrushevskoho. K., 1997. 548 s. **4.** Sudova vlada v Ukraini: istorychni vytoky, zakonomirnosti, osoblyvosti rozvytku. Proekt «Naukova knyha» za redaktsiieiu Usenka, kolektyvna monohrafiia / V. S. Bihun, I. Y. Boiko, T. I. Bondaruk, K. A. Vislobokov, O. A. Havrylenko, L. O. Zaitsev, A. Yu. Ivanova, O. O. Malyshev, I. V. Muzyka, V. T. Okipniuk, Ye. V. Rominskyi, O. O. Samoilenko, M. I. Siryi, I. B. Usenko (kerivnyk kolektyvu), M. D. Khodakivskiy, L. V. Khudoiar, O. N. Yarmysh, Kyiv, Naukovo-vyrobnyche pidpriemstvo «Vydavnytstvo “Naukova dumka” NAN Ukrainy», 2014. 501 s. **5.** Dumych Kh. M. Tsyvilne sudochynstvo u Halychyni za Avstriiskym Tsyvilnym protsesualnym kodeksom 1895 r.: Dys. ... kand. yuryd. nauk. Lviv, 2016. 214 s. **6.** Komarov V. V. Tsyvilne protsesualne zakonodavstvo u dynamitsi rozvytku ta praktysi Verkhovnoho Sudu Ukrainy. Kharkiv: Pravo, 2012. 624 s.

***Lukyanchenko Danilo.* The development of the principle of openness in civil proceedings in Ukraine**

This academic work is devoted to a historical and legal analysis of the formation and evolution of the principle of openness (publicity) in civil proceedings within Ukraine. The author traces the path of this legal phenomenon from ancient communal traditions to modern legislative norms.

Openness is considered one of the characteristic features of the process under the «Russian Law» where the court was a public contest between the parties before the community (“the best people”). Such open procedures as “calling out at the market” and public trials are described. The author analyzes the Statute of the Grand Duchy of Lithuania of 1588, which enshrined public proceedings by prohibiting trials in absentia and mandating the use of public notification methods (such as nailing a summons to the town hall gate). During the Hetmanate period, emphasis was placed on the openness of court records and the public announcement of decisions.

During the judicial reform of 1864, there was a transition from “clerical secrecy” to full transparency and adversarial proceedings, as well as the legislative codification of exceptions under which closed sessions were permitted (protection of morality, religion, or privacy). It is noted that in the Ukrainian lands within the empire, the implementation of these principles faced political constraints. The 1895 Civil Procedure Code of Austria-Hungary is examined, which was based on the principles of oral proceedings and public hearings, viewing them as a mechanism to prevent dishonest conduct in court.

The codes of the Ukrainian SSR from 1924, 1929, and 1963 are analyzed. It is noted that although openness was declared, it actually limited the dispositive nature of the proceedings. The paper describes the development of openness in the 2004 Civil Procedure Code of Ukraine and subsequent reforms, including those of 2017, where the right to information about the case, technical recording of hearings, and the openness of court decisions became key elements.

The conclusion is drawn that the openness of the court is a long-standing Ukrainian historical tradition stemming from the very nature of national judicial proceedings, rather than one imposed from outside. The study aims to provide a deep understanding of past experience to improve modern civil procedure in the context of European values.

Key words: openness of judicial proceedings, civil litigation, historical-legal method, adversarial system, oral proceedings, openness of justice, right to information, procedural guarantees.

Дата першого надходження рукопису до редакції: 05.03.2026 р.

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 14.03.2026 р.

Дата публікації: 28.04.2026 р.